

Súčasná kríza: dôsledok regulácie?

(Jura)

České i slovenské médiá dnes dávajú značný priestor téze, že finančnú krízu nespôsobila dynamika kapitalistického systému, ale naopak, štátne zásahy a pokusy túto dynamiku regulovať. V našich končinách sa to dokonca považuje za platné a správne vysvetlenie. Obstojí však zoči-voči faktom?

V dnešných turbulentných časoch bola časť neolibérálnej pravice donútená priznať, že dogmy deregulácie, privatizácie a liberalizácie zlyhali. Alan Greenspan, ktorý bol osemnásť rokov šéfom americkej Federálnej banky, tvrdí, že kríza ho pripravila o ilúzie. No ortodoxnejší zástancovia fikcie voľného a nedotknuteľného trhu kľúčujú a hľadajú spôsoby, ako zodpovednosť za finančnú krízu pripísať na konto regulácie a štátnych zásahov. V zahraničnej odbornej tlači takéto názory spravidla nedostávajú veľký priestor, keďže ekonomický mainstream považuje libertariánsku pravicu prinajlepšom za čosi čudné a exotické, častejšie však za extrém. Prevažuje tendencia nebrať ju príliš vážne.

V strednej Európe je situácia opačná – v priebehu niekoľkých rokov sa stredným prúdom stali práve títo „extrémisti“ a tak sa s ich vysvetlením krízy stretávame pomerne často. Slovenskí ideológovia už v októbri spustili masívnu ofenzívu prednášok, článkov a vystúpení v médiách, vďaka ktorým sa im podarilo presadiť názor, že príčinou súčasnej krízy sú opatrenia Clintonovej vlády, prílišná zhovievavosť voči etnickým menšinám a chudobným, a v konečnom dôsledku zásahy štátu. Na jednej „panelovej diskusii“ tvrdil pán Karpiš, tvár think-tanku INESS, že o kríze kapitalizmu dnes nemôže byť reči, keďže v dôsledku regulácie je finančný sektor v USA skôr socialistický ako kapitalistický.

Takéto argumenty však majú okrem nechcene komickej roviny i rovinu faktickú. Zodpovednosť za prudký rozmach *subprime* hypoték a masové požičiavanie tzv. nespoľahlivým klientom v USA sa pripisuje legislatíve zo sedemdesiatych rokov. Tá údajne viedla k tomu, že banky a realitné agentúry boli štátom nútené požičiavať nespoľahlivým a nebonitným klientom v mene „socialistického“ ideálu dostupného bývania pre všetkých – aj pre tých, ktorí si ho nemôžu dovoliť, pretože sú leniví, neschopní, nešikovní a podobne. Pozrime sa však, ako to s tou legislatívou naozaj bolo.

V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch začalo občiansko-právne hnutie v USA vytvárať tlak na finančné inštitúcie a štát, aby prestali s diskriminačnými praktikami. Prvým výsledkom tohto úsilia bol zákon *Fair Housing Act* (1968), ktorý realitným agentom a bankám zakazoval rasovú diskrimináciu. Dovtedy bolo v rasovo segregovanej Amerike celkom bežné, že černošské domácnosti museli splácať vyššie úroky, alebo úver vôbec nedostali. Banky však našli spôsob, ako tento zákon obísť – jednoducho označili celé oblasti a sídliská za „nevhodné na investície“ a prispôbili tomu prístup ku klientom z týchto miest (tejto praktike sa hovorí aj *redlining*). Z otvorenej rasovej diskriminácie sa stala skrytá diskriminácia na základe miesta bydliska. Výsledkom ďalšieho tlaku občiansko-právneho hnutia boli dva zákony, predovšetkým *Equal Credit Opportunity Act* (1974) a neskôr *Community Reinvestment Act* (ďalej CRA, 1977). Práve ten druhý je hlavným terčom pravicovej argumentácie.

CRA vyžaduje od každej banky, ktorá chce mať vklady klientov poistené federálnou inštitúciou FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation, ktorá v mene štátu garantuje vklady v súkromných bankách), aby pravidelne skladala účty o tom, že plní „úverové potreby“ celej komunity či oblasti, v ktorej pôsobí. Musí teda preukázať, že sa cielene nevyhýba žiadnemu sídlisku či štvrti. Zákon nestanovuje žiadne pokuty ani iné postihy pre prípad, že banka touto skúškou neprejde, ale na osvedčenie CRA sa berie ohľad pri fúziách, akvizíciách a expanzii. Zákon teda priamo nenúti ani nevydiera banky, aby požičiavali peniaze chudobným.

Hlavným nedostatkom pravicových argumentov však je, že množstvo úverov, uzavretých inštitúciami pod dohľadom CRA, bolo príliš malé na to, aby spôsobili pád celého sektora *subprime* hypoték. Asi 50 % všetkých *subprime* úverov uzavreli nezávislé hypotekárne agentúry, ktoré do pôsobnosti CRA nespádajú (napr. preto, lebo negarantujú vklady prostredníctvom FDIC), a ďalších 25–30 % pochádzalo od nezávislých dcérskych firiem, ktorých matky síce podliehajú CRA, ale ich sa regulácia netýka. Pod dohľadom CRA teda vznikol len asi každý štvrtý *subprime* úver.

Navyše, hlavnou príčinou, prečo sa z krízy relatívne malého sektora amerických hypoték vyvinula svetová finančná kríza, bola sekuritizácia – teda v tomto prípade obchodovanie s hypotékami amerických domácností na svetovom finančnom trhu. No len malá časť úverov, vytvorených pod dohľadom CRA, bola sekuritizovaná. A v roku 2006, keď *subprime* boom vrcholil, patrila k 25 najväčším poskytovateľom takýchto hypoték len jediná inštitúcia, spadajúca pod dohľad CRA. Nuž, a ak by sme sa chceli púšťať do jalových škriepok medzi dvoma frakciami amerického kapitálu, demokratmi a republikánmi, mohli by sme dodať, že za ohromný vzostup sekuritizácie na začiatku tohto desaťročia je zodpovedná deregulácia a pravicová politika.

V roku 1999 bol po dlhoročnom tlaku investičných bánk, ktoré v americkom politickom systéme vystupujú najmä v maskách republikánov, zrušený zákon *Glass–Steagall Act*, dedičstvo Rooseveltovho Nového údelu.¹ Tento zákon určoval, s akými typmi finančných produktov je možné obchodovať na finančnom trhu a vznikol v snahe zabrániť veľkým krachom, ku ktorým vedie špekulácia s rôznymi obskúrnymi a netransparentnými „investičnými nástrojmi“. Zrušenie tohto zákona umožnilo bankám obchodovať s cennými papiermi krytými hypotékami (*mortgage-backed securities*) a vytvárať nástroje ako CDO či SIV (viď článok *Prierez krízou* v tomto čísle *A-kontra*), ktoré nefigurujú na platobných bilanciách bánk, takže nepodliehajú žiadnej regulácii. Nebyť tohto kroku, *subprime* hypotéky by sa nikdy nedostali do čínskych bánk alebo európskych investičných fondov. Celý argument amerických republikánov, ktorý u nás pomerne úspešne opakujú profesionálni ideológovia, stojí na dezinterpretácii a zamlčovaní. Výborne však ukazuje, aké intímne je spojenie medzi buržoáznou ideológiou a ekonómiou, ktorá sa prezentuje ako „nezávislá“ a „objektívna“ veda.

¹ Nový údel (*New Deal*) bol súbor opatrení, ktoré po hospodárskej kríze inicioval v rokoch 1933 až 1936 prezident USA Franklin D. Roosevelt. Znamenali silnejšiu reguláciu ekonomiky, zavedenie mnohých „sociálnych programov“ a tiež posilnenie moci oficiálnych odborov a ich integráciu do štátu.